

MAKTABDA GIPPERAKTIV BOLALAR BILAN ISHLASHNING SAMARALI USULLARI

Toshpulatov Abdulazz Quvondiq o'g'li

Toshkent viloyati Chirchiq shahar Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti

Psixologiya yo'nalishi 1-bosqich magistranti

15-AFCHO'SM bo'lgan umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi

toshpolatovabdulaziz517@gmail.com

+99893-199-51-19

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18779672>

Annotatsiya: mazkur maqolada maktab yoshidagi giperaktiv bolalar bilan ishlashning zamonaviy, ilmiy asoslangan va amaliyotga yo'naltirilgan usullari tahlil qilinadi. Tadqiqotda psixologik-pedagogik yondashuvlar, ta'lim jarayonini individuallashtirish metodlari, o'qituvchi-o'quvchi o'zaro munosabatidagi samarali strategiyalar hamda maktab muhiti omillarining ta'siri ko'rib chiqiladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, kompleks yondashuv – pedagogik adaptatsiya, psixokorreksion mashg'ulotlar, motivatsion qo'llab-quvvatlash va ota-ona bilan muntazam hamkorlik – giperaktiv bolalarning ta'lim ko'rsatkichlari va xulq-atvor barqarorligini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Kalit so'zlar: giperaktivlik, diqqat yetishmovchiligi, maktab psixologiyasi, korreksion metodlar, o'quv motivatsiyasi, pedagogik yondashuv, impulsivlik, xulq-atvor regulyatsiyasi, individuallashtirilgan ta'lim, ota-ona hamkorligi.

So'nggi yillarda umumta'lim maktablarida diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik alomatlari kuzatiladigan bolalar soni ortib bormoqda. Bu holat pedagoglar, psixologlar va ota-onalar oldiga yangi vazifalar qo'yadi. Giperaktivlik — bu faqat xulq-atvor buzilishi emas, balki nevropsixologik omillar bilan bog'liq bo'lgan murakkab funksional holatdir. Bunday o'quvchilarda impulsivlik, ortiqcha harakatchanlik, diqqatning tarqoqligi va topshiriqlarni tugatishda qiyinchiliklar kuzatiladi. Agar maktab sharoitida to'g'ri yondashuv tanlanmasa, o'quvchining motivatsiyasi pasayishi, ijtimoiy moslashish jarayonining sekinlashishi hamda o'z-o'ziga ishonchning shakllanishi sustlashishi mumkin.

Bugungi kunda giperaktiv bolalar bilan ishlash bo'yicha ko'plab ilmiy izlanishlar olib borilgan bo'lsa-da, amaliyotchi o'qituvchilar uchun aniq metodlar tizimli ko'rinishda yetkazilmayapti. Ushbu maqola aynan maktab sharoitida samarali bo'lgan usullarning ilmiy asoslangan tahlili va ulardan foydalanish mexanizmlarini aniqlashga qaratilgan.

Metodologiya

Tadqiqot quyidagi metodlardan foydalanilgan holda amalga oshirildi:

2.1. Nazariy tahlil

Psixologiya, pedagogika va neyropedagogika bo'yicha mavjud ilmiy manbalar, metodik qo'llanmalar va tajriba natijalari o'rganildi. Giperaktivlikning kelib chiqish omillari, o'quv faoliyatiga ta'siri va korreksion yondashuvlar solishtirildi.

2.2. Kuzatuv metodi: Maktab sinflarida giperaktiv o'quvchilarning o'quv jarayonidagi xatti-harakatlari, vazifa bajarish dinamikasi, o'qituvchi bilan muloqoti hamda tengdoshlari bilan munosabatlari kuzatildi.

2.3. Suhbat va so'rovnomalar: O'qituvchilar, maktab psixologlari va ota-onalar bilan yarim strukturalashtirilgan suhbatlar o'tkazildi. Ular o'z tajribalari, qiyinchiliklari va samarali deb hisoblagan metodlari haqida ma'lumot berishdi.

2.4. Eksperimental amaliyot: Sinov tariqasida giperaktiv o'quvchilar bilan 8 haftalik maxsus psixokorreksion dastur, diqqatni jamlash mashqlari, o'quv topshiriqlarini bosqichma-bosqich murakkablashtirish metodlari joriy etildi.

Natijalar

3.1. Diqqatni tartibga solish bo'yicha ijobiy o'zgarishlar: 8 haftalik dasturdan so'ng o'quvchilarda diqqatni ushlab turish davomiyligi o'rtacha 25–30 foizga oshdi. Bu ko'proq sensor-motor mashqlar, fragmentlangan vazifalar va ko'rgazmali metodlardan muntazam foydalanish bilan izohlanadi.

3.2. Xulq-atvor barqarorligining oshishi: Kuzatuv natijalari shuni ko'rsatdiki, dars jarayonida keraksiz harakatlar, gapni bo'lib yuborish va o'tirgan joyida tinch turmaslik holatlari sezilarli kamaydi. O'quvchilar o'z xulqini nazorat qilish bo'yicha oddiy strategiyalarni qo'llay boshladi.

3.3. O'quv motivatsiyasining kuchayishi: Individual yondashuv, qisqa muddatli vazifalar va rag'batlantirish tizimi joriy etilgandan so'ng, giperaktiv bolalarda o'zlashtirishning o'rtacha ko'rsatkichi 15–18 foizga oshdi. O'quvchi o'z muvaffaqiyatini tez his qilishi, uning o'rganish faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

3.4. O'zbekiston maktablarida amaliy qo'llash imkoniyati: Tajriba asosida shakllangan metodlar mavjud ta'lim jarayoniga mos kelishi, o'qituvchilar tomonidan oson tatbiq qilinishi va kam qo'shimcha resurs talab qilishi aniqlandi.

Muhokama

Giperaktiv bolalar bilan ishlash jarayonida kompleks yondashuvning samaradorligi yuqori ekanligi o'z tasdig'ini topdi. Tadqiqot natijalari xalqaro ilmiy yondashuvlarga mos keladi: qisqa bo'limlarga ajratilgan topshiriqlar, tanaffusli o'qitish, vizual materiallar, harakatga yo'naltirilgan mashg'ulotlar va ijobiy mustahkamlash strategiyalari eng yaxshi natijani beradi.

Muammolardan biri shuki, ko'plab maktablarda o'qituvchilar giperaktivlikning psixologik tabiatini yetarli darajada tushunmaydi. Ba'zida

bunday bolalar "intizomsiz", "boshqarib bo'lmaz" deb baholanadi. Bu esa ularning ichki motivatsiyasini tushirib yuboradi. Shuning uchun pedagoglarni maxsus treninglardan o'tkazish juda muhim.

Shuningdek, ota-onalar bilan hamkorlik yetarli bo'lmasa, maktabdagi ijobiy natijalar uy sharoitida mustahkamlanmay qoladi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, eng yaxshi natija "o'qituvchi-psixolog-ota-ona" tizimli hamkorligi yo'lga qo'yilgan maktablarda kuzatilgan.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, tadqiqot natijalari maktabda giperaktiv bolalar bilan ishlashning samarali bo'lishi uchun quyidagi xulosalarni beradi:

1.O'quv jarayonini individuallashtirish giperaktiv o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashishini ta'minlaydi.

2.Kognitiv va sensor-motor mashqlar diqqatni jamlash va xulqni nazorat qilish ko'nikmalarini sezilarli yaxshilaydi.

3.Ijobiy mustahkamlash — rag'bat, maqtov, kichik muvaffaqiyatlarni nishonlash — o'quv motivatsiyasini oshiradi.

4.Pedagog-psixolog-ota-ona hamkorligi boladagi o'zgarishlarni barqaror va izchil qiladi.

5.Maktab muhitida struktura va aniqlikning oshirilishi giperaktiv bolalarning xulq-atvor barqarorligini qo'llab-quvvatlaydi.

Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatadiki, giperaktiv o'quvchilar bilan ishlash murakkab jarayon bo'lsa-da, to'g'ri metodlar va tizimli yondashuv yordamida maktabdagi pedagogik natijalar sezilarli yaxshilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Barkley, R. A. (2015). Attention-Deficit Hyperactivity Disorder: A Handbook for Diagnosis and Treatment. New York: Guilford Press.
2. American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5). Washington, DC.
3. Brown, T. E. (2013). A New Understanding of ADHD in Children and Adults. New York: Routledge.
4. Nigg, J. T. (2017). Getting Ahead of ADHD: What Next-Generation Science Says About Treatments That Work—and How You Can Make Them Work for Your Child. New York: Guilford.
5. Мирзаева, Д. (2020). Maktab psixologiyasida giperaktiv bolalar bilan ishlashning zamonaviy yondashuvlari. O'zbekistonda pedagogik innovatsiyalar jurnali, 4(2), 45–52.
6. Karimova, V. (2012). Bola psixologiyasi. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.

7. Xolbekova, M. (2021). Giperaktiv o'quvchilarni o'qitishda differensial metodlardan foydalanish. *Pedagogik ta'lim jurnali*, 3(1), 78–84.
8. Kazdin, A. E. (2017). *Parent Management Training: Treatment for Oppositional, Aggressive, and Antisocial Behavior in Children and Adolescents*. Oxford University Press.
9. DuPaul, G. J., & Stoner, G. (2014). *ADHD in the Schools: Assessment and Intervention Strategies*. New York: Guilford Press.
10. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2021). Maxsus ehtiyojli o'quvchilar bilan ishlash bo'yicha metodik tavsiyalar. Toshkent.
11. Toshpo'latov, A. ., & Erkayeva , D. (2025). PSIXOLOGIK QIYINCHILIKLARGA DUCH KELGAN ŐQUVCHILAR BILAN KORREKSION RIVOJLANTIRUVCHI MASHG'ULOTLAR. Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования, 4(18), 11–20. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/zdpp/article/view/62837>
12. Toshpo'latov , A. (2025). "KONSTITUTSIYA - XALQCHIL DAVLAT, BARQAROR TARAQQIYOT VA FAROVON HAYOT ASOSI!". *Yevrosiyo Ijtimoiy Fanlar, Falsafa Va san'at Jurnali*, 5(9), 100–106. Retrieved from <https://in-academy.uz/index.php/ejsspc/article/view/60763>
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17250266>
13. Abdurasulov , J., & Toshpo'latov , A. . (2025). O'SMIRLARDAGI PSIXOLOGIK ASPEKTLAR. *Yevrosiyo Ijtimoiy Fanlar, Falsafa Va san'at Jurnali*, 5(9), 90–99. Retrieved from <https://in-academy.uz/index.php/ejsspc/article/view/60762>
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17250243>
14. Toshpo'latov Abdulaziz Quvondiq o'g'li "MAKTAB O'QUVCHILAR O'RTASIDAGI ZO'RAVONLIK BULLING VA UNGA QARSHI KURASHISH YO'LLARI". «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ» Выпуск №22 (том 5) (январь, 2022). 874-875
15. Toshpo'latov Abdulaziz Quvondiq o'g'li "TA'LIM JARAYONINING PSIXOLOGIK MAZMUNI ". «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №24 (том 5) (март, 2022). 460-465b.
16. Toshpo'latov Abdulaziz Quvondiq o'g'li "TURISTIK SAYOHATLARNING INSON SOG'LIG'I VA PSIXOLOGIYASIGA TA'SIRI " «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №24 (том 5) (март, 2022). 466-468b.